

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Словник термінів і понять

Для студентів
економічного та юридичного спрямування
всіх форм навчання

Суми
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2014

УДК 930.85(477)(038)
І-90

Рекомендовано до видання науково-методичною радою Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”, протокол № 7 від 25.03.2014.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, протокол № 9 від 13.03.2014.

Укладач

С. І. Побожій, кандидат мистецтвознавства, доцент,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

Рецензенти:

А. І. Зякун, кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”;

С. І. Дегтярьов, кандидат історичних наук, доцент,
Сумський державний університет

Історія української культури [Текст] : словник термінів і понять / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України” ; [уклад. С. І. Побожій]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014. – 38 с.

Видання містить основні терміни та поняття курсу “Історія української культури”, словник видатних культурологів, істориків і теоретиків мистецтва, діячів культури.

Призначене для студентів економічного та юридичного спрямування всіх форм навчання.

УДК 930.85(477)(038)

© ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2014

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ.....	5
ВИДАТНІ КУЛЬТУРОЛОГИ, ІСТОРИКИ І ТЕОРЕТИКИ МИСТЕЦТВА, ДІЯЧІ КУЛЬТУРИ.....	26
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	36

ВСТУП

Опанування студентами навчальної дисципліни “Історія української культури” передбачає знайомство з багатьма галузями духовної та матеріальної культури, її історичними формами, зокрема, такими як: мова, наука, освіта, література, театр, архітектура, образотворче мистецтво, музика, кіно, системи релігійних поглядів, а також розвитком знання в системі культурних цінностей.

У словнику наведено тлумачення термінів, що забезпечують понятійний апарат з дисципліни “Історія української культури”.

Духовні цінності вітчизняної культури, формування осмисленого ставлення до суспільних здобутків передбачає також орієнтацію студентів з культурними надбаннями світової культури.

Перелік термінів і понять зроблено з огляду на нові українські та зарубіжні енциклопедичні видання. Деякі з них потребували уточнень щодо розвитку сучасної культурологічної думки.

До словника увійшли терміни з історії української культури, а також ті поняття, які висвітлюють загальні проблеми історії та теорії культури.

Словник розроблений з урахуванням викладання курсів “Історія української культури”, “Культурологія”, “Естетика” в ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”.

Словник спрямований на засвоєння таких основних проблем курсу: українська культура як соціально-культурне явище, етнічна специфіка української культури, феномен української культури, діалог культур, традиційність і джерела формування української культури. Основною метою словника є пояснення термінів, які увійшли до складу української мови та використовуються в літературі з історії української культури.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

1. *Авангардизм* – узагальнюючий термін для позначення новаторських напрямів у художній культурі ХХ ст., для яких характерний пошук нових, нетрадиційних засобів вираження.
2. *Адаптація культурна* – пристосування людини та людських спільнот до життя в оточуючому їх світі шляхом створення та використання культури як штучного (неприродного) утворення через зміну оточуючого середовища та себе у ставленні до неї відповідно до життєвих потреб.
3. *Акультурація* – термін виник у 1930-х рр. у США, ним визначаються процеси взаємовпливу культур, у результаті чого культура одного народу повністю або частково сприймає культуру іншого народу.
4. *Аксіологія* – вчення про цінності. Окрема філософська дисципліна, яка вивчає ціннісне ставлення людини до світу – етичне, естетичне, релігійне тощо.
5. *Акціонізм* – один із проявів мистецького авангарду, модернізму, неоавангарду. Цим терміном позначаються різноманітні дії у просторі та часі (“гепенінг”, “перформанс” та ін.).
6. *Андеграунд* – нелегальне, яке не підтримується або навіть переслідується офіційною владою явище художньої культури.
7. *Апокриф* – твір християнської літератури і фольклору, який не визнаний церквою канонічним і заборонений нею.
8. *Археологія* – вивчення минулого на основі матеріальних залишків діяльності людини.
9. *Архетип* – прообраз, початкова форма, зразок, модель культурно значимої дії, що передається від покоління до покоління на несвідомому рівні.
10. *Асиміляція культурна* – повне або часткове поглинання культури одного, як правило, менш цивілізованого і більш “слабкого” народу іноземною культурою, найчастіше шляхом завоювання.
11. *Альтернативні культури* – складні культурні утворення, так звані нові культури, що протиставляються традиційній, домінуючій культурі в суспільстві як щось більш перспективне, як рятівна альтернатива.

12. *“Аполлонійська” культура (за Ф. Ніцше)* – поняття, запропоноване Ф. Ніцше для характеристики двох початків у бутті культури, наявність яких він вбачав в образах Аполлона і Діоніса. “Аполлонійська” культура – світле, раціональне начало; “діонісійська” культура – темне, хаотичне, ірраціональне начало.
13. *Афірмативна культура (за Г. Маркузе)* – поняття увів у 1930-х рр. німецько-американський філософ Герберт Маркузе (1898–1979), який розумів афірмативну культуру як культуру буржуазної епохи, яка рухається до виділення з цивілізації розумового і духовного світу як незалежної вищої сфери стосовно цивілізації.
14. *Артефакт* – будь-який штучно створений об’єкт, який має як певні фізичні характеристики, так може мати і знаковий або символічний зміст.
15. *Архаїчна культура* – ранній етап у розвитку культури будь-якого стилю. Культура цього періоду характеризується синкретизмом.
16. *Археологічна культура* – поняття, що визначає єдність археологічних пам’яток, які належать до одного часу, певної території та відрізняються місцевими особливостями.
17. *Бароко українське (бароко козацьке)* – національний варіант провідного стилю XVII–XVIII ст. у мистецтві. Характеризується поєднанням європейського бароко з національними рисами. Видатні пам’ятки: Андріївська церква в Києві (1754), собор св. Юра у Львові (1745–1770). Риси бароко знайшли відображення в музиці (Д. Бортянський, М. Березовський); іконописі (Святі Варвара та Катерина. Середина XVIII ст. Національний художній музей України. Київ); образотворчому мистецтві (І. Руткович). Головним художнім узагальненням у бароко є інакомовлення й алегорія.
18. *“Березіль” театр* – один з перших українських театрів, який заснував український режисер, актор, теоретик театру, драматург Лесь Курбас (1887–1937) у 1922 р. Мав авангардний новаторський характер. З 1935 р. – Харківський український драматичний театр ім. Т. Шевченка.
19. *Більське городище* – найбільша в Східній Європі археологічна пам’ятка скіфської культури (кін. XVIII – поч. III ст. до н.е.) у лісо-степовій зоні Північного Причорномор’я (Полтавська обл.).
20. *Братства* – національно-релігійні громадські організації України кінця XVI–XVIII ст. Виникли у відповідь на посилення політики релігійного утиску, яку проводила Польща та католицька церква в

Україні. Започаткований у кінці XVI ст. в містах західних земель України поширився у XVII ст. на східні землі й охопив усю Україну.

21. *Братські школи* – навчальні заклади в Україні XVI–XVIII ст. Головна увага цих шкіл була спрямована на вивчення рідної мови. Вони були важливими осередками формування національної свідомості.
22. *Велес* – один з найстаріших язичницьких богів, який вважався богом достатку, а також був опікуном торгівлі.
23. “*Велесова книга*” – писемна пам’ятка країни древлян, яка написана за часів Аскольда й Діра докириличним письмом. Події, що описані у Велесовій книзі, охоплюють період приблизно від VII ст. до н.е. до кінця IX ст. н.е. Назва книги пов’язана з іменем слов’янського бога Велеса (бога достатку, худоби і торгівлі). Вміщує опис слов’янської міфології.
24. *Венеціанська бієнале* – фестиваль сучасного мистецтва, який проводиться у Венеції з 1895 р. раз на два роки. На XVI бієнале (1928) центральна частина триптиха “Життя” (1925–1927) українського художника Федора Кричевського (родом з м. Лебедин) була визнана найкращим твором виставки.
25. *Вертеп* – пересувний ляльковий театр. Набув поширення в барокову добу XVI–XVIII ст. За формою – двоповерхова скринька. Вертеп складається з різдвяної драми та сатирично-побутової інтермедії. Основним є сюжет про народження Ісуса Христа.
26. “*Виклик-і-відповідь*” (за А. Тойнбі) – один із законів, сформульованих англійським культурологом та істориком Арнольдом Тойнбі. За допомогою цього закону визначається динаміка цивілізації, розвиток якої відбувається за несприятливих умов. Сприятливі умови ворожі для розвитку цивілізації.
27. *Вербальні знакові системи* – одна з найважливіших знакових систем. Поліструктурна, розгалужена, ієрархічна, багаторівнева організація знаків. Будь-яка мова – це історично складена знакова система, яка створює основу всієї культури того чи іншого народу.
28. *Відеоарт* – напрям у медіамистецтві, який використовує для вираження мистецької концепції можливості відеотехніки, комп’ютерної та телевізійної техніки. Основні риси відеоарту: спектакулярна візуальність, ненаративність, підкреслена суб’єктивність світосприйняття.

29. *Відродження (Ренесанс)* – епоха в історії культури країн Західної та Центральної Європи (XIV–XVI ст.). Характеризується відродженням античної культури. Ренесанс в Україні мав своєрідний характер і як історичний етап хронологічно не збігався з європейським. Однією з видатних українських ренесансних архітектурних пам'яток є каплиця Боїмів у Львові (перша пол. XIV–XVII ст.) з багатим скульптурно-декоративним оздобленням.
30. *Віртуальна культура* – штучно створене комп'ютерними засобами середовище, до якого можна входити, спостерігати трансформації та вступати в контакти з штучними персонажами. Створені в результаті морфінга (перетворення одного об'єкта на інший шляхом поступової трансформації) трансформери свідчать про антиєрархічну невизначеність віртуальних естетичних об'єктів.
31. *Галерея* – приміщення для експонування творів мистецтва та проведення різноманітних мистецьких заходів. Центрами культурного життя в УАБС НБУ є галерея мистецтв “Академічна” та галерея актуального мистецтва “Академ-арт”.
32. *Герменевтика* – мистецтво тлумачення, пояснення класичних текстів. Вчення про принципи їхньої інтерпретації.
33. *Глаголиця* – одна із стародавніх слов'янських систем письма.
34. *Гравюра* – вид графіки, у якому зображення є друкованим відбитком з малюнка, виконаним художником-гравером на спеціально підготовленій друкарській формі.
35. *Графіка* – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері за допомогою пензля, олівців, пера тощо.
36. *Даждьбог (Дажбог)* – один з найголовніших персонажів української міфології. Бог Сонця, світла й добра.
37. *“Дегуманізація мистецтва” (за Х. Ортегою-і-Гассетом)* – праця іспанського філософа Хосе Ортегі-і-Гассета (1883–1955), написана в 1925 р., у якій розглядається природа нового мистецтва, якому притаманна тенденція до дегуманізації мистецтва. У новому живописі відхід від натурального відводить від “олюдненого” сюжету в протилежний бік, а естетична насолода відбувається завдяки перемозі над “людським”.
38. *Декаданс* – загальна назва кризових, занепадницьких, песимістичних, деструктивних настроїв у мистецтві. Декаданс – певне світосприйняття, духовний стан.

39. *Десятинна церква в Києві* – перший мурований храм у Київській Русі. На її побудову князь Володимир Великий виділив десяту частину прибутків.
40. *Дитинець* – укріплена центральна частина давнього міста на Русі.
41. *Драма* – п'єса з гострим конфліктом соціального або побутового характеру, який розвивається в постійній напрузі.
42. *Думи* – народні епіко-ліричні пісенні твори героїчного, рідше соціально-побутового змісту.
43. *Духовна культура* – культурні форми, які орієнтовані на вироблення знань і моральних цінностей: міфологія, релігія, мистецтво, наука. Її особливостями є неутилітарність, свобода творчості, особливий духовний світ, багатший за реальний світ.
44. *Елітарна культура* – поняття в культурології, протилежне поняттю “масової культури”. Концепція елітарної культури стверджує необхідність існування в суспільстві особливої верстви – еліти, яка виконує специфічні соціальні та культурні функції.
45. *Ентелехія культури* – термін, який був введений у філософію Аристотелем. Цей термін для з'ясування процесів, які відбуваються в ході діалогу культур.
46. *Естетика* – філософське вчення про прекрасне, художнє освоєння дійсності.
47. *Етнос* – історично сформована стійка єдність людей, культурна спільність якої зумовлює єдність психічного самовідчуття.
48. *Етногенез* – тривалий процес утворення й розвитку племені, народу, нації.
49. *Експресіонізм* – напрям, що існував в європейському мистецтві та літературі в перші десятиліття ХХ ст. Представники напряму метою мистецтва вважали вираження суб'єктивних уявлень митця про дійсність, що зумовлювало потяг до загостреної емоційності, гротеску.
50. *Етикет* – норми поведінки, порядок дій і правил, відносин і принципів, які становлять сукупність усвідомлених і конкретизованих стосовно того чи іншого суспільства норм загальнолюдської моралі.
51. *Етнографія* – наукова дисципліна, що вивчає народ і його творчість.

52. *Європоцентризм* – культурофілософська установка, за допомогою якої доводиться культурна винятковість, заснована на ідеї переважання цінності європейської культури.
53. *Живопис* – вид образотворчого мистецтва, художнє відображення видимого світу фарбами на будь-якій поверхні. Відповідно до призначення творів живопис поділяється на монументальний, станковий, театральнo-декораційний та мініатюру. Монументальний живопис був провідним у мистецтві Київської Русі.
54. *Зарубинецька культура* – археологічна культура стародавніх племен, які жили в середньому та верхньому Придніпров'ї та Поліссі в II ст. до н.е. – I–II ст. н.е. Зарубинецьку культуру відкрив у 1899 р. В. Хвойка, який виявив могильник з тілоспаленням поблизу с. Зарубинці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області. Вважається, що носіями цієї культури були предки давніх слов'ян.
55. *Звіриний стиль* – умовна назва розповсюдженого у стародавньому декоративно-ужитковому мистецтві Європи та Азії художнього стилю, популярного в X ст. до н.е. – VII ст. н.е. Характерною рисою цього стилю були стилізовані зображення тварин, сцени їх боротьби тощо.
56. *Знак у культурі* – фіксована в об'єктивованій формі (предметній, інтонаційній, жестовій) схожість між речами, ситуаціями, переживаннями. Знак виконує функцію вказівки на зовнішню та внутрішню схожість порівнюваних об'єктів культури, не має прямої схожості з визначенням.
57. *Золоті ворота* – пам'ятка архітектури Київської Русі XI ст. – парадний в'їзд до столиці держави.
58. *Ідол* – зображення божества, об'єкт поклоніння в язичництві.
59. *Ізборники Святослава* – найдавніші пам'ятки писемності Київської Русі різноманітних за характером статей. Окрім церковних творів, до збірки увійшли твори з логіки, граматики, поезики.
60. *Ікона* – зображення Бога, Богородиці або святих, яке є предметом релігійного поклоніння в православ'ї.
61. *Іконопис* – мистецтво писання ікон; особливо характерне для православної традиції.
62. *Іконостас* – перегородка з ікон, яка відділяє вівтар від центральної частини храму (нефу). Виник з передвівтарної огорожі в кінці

XIV–XV ст. Відомі іконостаси: Преображенської церкви у Великих Сорочинцях (Полтавська обл.) XVIII ст.; церкви Св. Духа в Рогатині Івано-Франківської обл. (XVII ст.).

63. *Інтертекстуальність* (за Ю. Крістевою) – термін для визначення спектра міжтекстуальних відношень. Будь-який текст є частиною широкого культурного тексту.
64. *Кам'яна могила* – археологічна пам'ятка XIV–XII тис. до н.е., яка знаходиться поблизу Мелітополя. Петрогліфічний комплекс Кам'яної могили є одним з проявів того світорозуміння, яке склалося на кордонах широкого культурно-історичного поясу, який простягався через Старий Світ між Індією та Європейським узбережжям Атлантики.
65. *Каплиця* – молитовний дім, храм без вітваря; окрема невелика будівля з іконами в ній.
66. *Києво-Могилянська академія* – одна з перших вищих шкіл в Україні та Східній Європі. У 1631 р. П. Могила заснував при Печерському монастирі колегію, яка з 1701 р. отримала статус академії.
67. *Києво-Печерська лавра* – православний чоловічий монастир, заснований у XI ст. Антонієм Печерським. З XI ст. – центр поширення й утвердження християнства в Київській Русі. Відіграла значну роль у розвитку української культури, була центром літописання, іконопису, книгодрукування.
68. *Києво-Печерський патерик* – збірка творів про історію Києво-Печерського монастиря та його перших подвижників, яка була складена в першій третині XIII століття. Одним з авторів Києво-Печерського патерика був *Алімпій (Аліпій) Печерський (1050–1114)* – православний святий, київський мозаїст і живописець, ювелір і лікар, чернець Києво-Печерського монастиря.
69. *Київська Русь* – ранньофеодальна держава з центром у Києві з IX ст. до 40-х рр. XIII ст. Відіграла визначну роль в історії східних слов'ян.
70. *Кирилиця* – один із двох давньослов'янських алфавітів, названий на ім'я Кирила, який вважався її творцем, і Мефодія.
71. *Кіік-Коба* – мустьєрська двошарова стоянка в гроті, яка розташована в долині р. Зуя неподалік від м. Білопілля в Криму. Тут було знайдено поховання неандертальської людини, що дало підстави вченим висунути гіпотезу щодо початку релігійних вірувань.

72. *Кінетичне мистецтво* – напрям у західному мистецтві 50–60-х рр. ХХ ст., що характеризується створенням об’єктів і конструкцій, які приводяться в рух за допомогою струму, вітру тощо.
73. *Кітч* – специфічне явище, яке належить до найнижчих прошарків масової культури; синонім стереотипного псевдомистецтва, позбавленого художньо-естетичної цінності.
74. *Класифікація знаків (за Ч. Пірсом)* – іконічні знаки – план вираження яких схожий на план змісту; конвенціональні – план вираження яких не має нічого спільного з планом змісту; індексальні – план змісту яких пов’язаний з планом вираження.
75. *Класицизм* – один з головних напрямів в європейському мистецтві, архітектурі, літературі ХVІІ–ХVІІІ ст. Зразком для класицизму слугували художні культури Давньої Греції та Риму.
76. *Кобзар* – український народний співець, який супроводжував свій спів грою на кобзі або бандурі.
77. *“Козак Мамай”* – традиційна назва української народної картини, на якій зображено козака, що сидить, підібгавши ноги. Узагальнена назва козака-запорожця, який приходить на допомогу людям.
78. *Конструктивізм* – течія в мистецтві початку ХХ ст. Конструктивісти зводили композицію до простої естетичної конструкції. Завдяки цьому архітектура перетворювалася у функціональне проектування і будівництво, а художньо-образне мислення – у дизайн.
79. *Контркультура* – субкультура, норми і цінності якої вступають у суперечку з пануючою культурою. Загальне визначення різнорідних поглядів, форм поведінки та ідеалів, притаманних групам молоді й інтелігенції, які заперечують загальноприйняті цінності суспільства.
80. *Кромлех* – у широкому значенні використовується для всіх категорій мегалітичних камерних гробниць. Також означає кільце з каменів навколо кургану.
81. *Кубізм* – модерністська течія в західноєвропейському мистецтві початку ХХ ст., представники якої зображували реальний світ у вигляді комбінації геометричних форм (куба, кулі, циліндра, конуса тощо) та деформованих фігур.
82. *Культура* – універсум штучних об’єктів (ідеальних і матеріальних предметів); об’єктивованих дій і відношень, створений людством у процесі засвоєння природи, а також має структурні, функціональні та динамічні закономірності.

83. *Культура андеграунда* – підпільна, нелегальна культурна організація або рух, а також напрямки в мистецтві, які переслідуються офіційною владою. Інколи – “підпільне мистецтво”.
84. *Культура античного Причорномор’я* – культура колоній і роботодавницьких держав, заснованих у VII–V ст. до н.е. на узбережжі Чорного моря (Кафа, Пантікапей, Херсонес), а також на березі Бугського лиману (Ольвія) вихідцями з Давньої Греції. Характерними рисами цієї культури була взаємодія давньогрецької культури з місцевими культурами.
85. *“Культура як гра”* (за Й. Гейзінгою) – основний постулат теорії голландського культуролога Йоганна Гейзінги (1872–1945), викладеної в книзі “Людина, яка грає” (1938). Ключова думка цього дослідження – провідне значення гри у виникненні та розвитку культури. Сходження до більш вищих форм культури тісно пов’язано з ігровими інстинктами, які притаманні для людської природи.
86. *Культурна ідентифікація* – самовизначення людини всередині конкретної культури.
87. *Культурна система* – термін, який пояснює стан культури, що проявляється в об’єднанні всіх її елементів, які знаходяться у відношеннях і зв’язках одне з одним, у певній цілісності та єдності.
88. *Культурний ареал* – географічний район, у середині якого в різних культурах виявляється схожість головних рис.
89. *Культурний паттерн* – структурні взірці культури, стереотипи поведінки, що склалися в межах певної культури; стійка конфігурація зв’язків людей один з одним, предметним і природним середовищем.
90. *Культурний шок* – первісна, початкова реакція індивідуальної або групової свідомості на становлення індивіда або групи з іншою культурною реальністю.
91. *Культурна спадщина* – сукупність усіх культурних матеріальних і духовних досягнень певного суспільства, його історичний досвід, який зберігається в арсеналі людської пам’яті, витримавши випробування часом, і передається наступним поколінням як щось цінне.
92. *Культурна традиція* – елементи цілісного багатовікового процесу розвитку культури, які історично відтворюються протягом довгого часу або в різних типах культур.
93. *“Культурний лаг”* (за У. Огборном) – поняття, яке описує ситуацію, коли одна частина культури змінюється швидше, а інші – повільніше. Ціннісний світ людини, на думку У. Огборна, не встигає

пристосуватися до швидких змін матеріальної сфери. Особливо це стосується молоді, духовний світ якої не збагачується так швидко, як матеріальний.

94. *Культурогенеза* – один з видів соціальної та історичної динаміки культури, що полягає в породженні нових культурних форм та їх інтеграції в існуючі культурні системи, а також у формуванні нових культурних систем і конфігурацій. Вчення про походження культури.
95. *Культурознавство* – опис досягнень культури. Галузь знання, що становить основу культурології.
96. *Культурологія* – гуманітарна наука про найбільш загальні закони розвитку і функціонування культури.
97. *Латенська культура* – пам'ятки, зосереджені в Закарпатській області в долині р. Тіса та її правих притоків (II–I ст. до н.е.). Її появу пов'язують із проникненням сюди невеликих груп кельтів. Виявлені залишки бронзолivarного, ювелірного та інших ремесел.
98. *Ленд-арт* – твори (артефакти або акції), які створені в природному середовищі, за умови, що останнє становить вагому семантичну та структурно-композиційну частину.
99. *Літопис* – історико-літературний твір часів Київської Русі та козацької доби, у якому оповідь ведеться за роками.
100. *Літопис Грабянки* – один з основних козацьких літописів XVIII ст. Головна ідея твору – оспівування українського народу як рівного серед інших народів. Цінне джерело української історії до початку XVII ст.
101. *Літопис Самовидця* – козацько-старшинський літопис XVII ст., у якому описані події в Україні з 1648 до 1702 р.
102. *Літописні міста Сумщини* – міста, які згадуються в літописах часів Київської Русі: Глухів, Путивль, Ромни. Міста, які не дійшли до нашого часу: В'яхань, Зартий, Попаш, Липовицьк, Глобль. Однойменний історичний нарис сумського вченого В. Звагельського.
103. *Магія* – система обрядів, пов'язаних із віруваннями у здатність надприродним шляхом впливати на людей, тварин, сили природи та божества.
104. *Мальовки* – українські народні картини.
105. *Маргінальна культура* – культура, яка виникає в результаті конфлікту з суспільними нормами й є вираженням специфічних відношень з існуючим суспільним ладом; протиставляє домінуючій

культури власні, неструктуровані цінності та ознаки. Або культура, яка виникла в результаті міграції населення, яке вимушене дотримуватися традицій двох різних культур.

106. *Масова культура* – такий вид культурної традиції, який виробляється у великих обсягах. Це культура повсякденного життя, що надається широкій аудиторії засобами масової інформації та комунікації.
107. *Матеріальна культура* – усі матеріальні предмети, створені людиною, а також винаходи та технології. До матеріальної культури входять такі сфери життєдіяльності людини: культура праці, культура побуту, культура проживання тощо.
108. *Мезоліт* – перехідний період від палеоліта до неоліта. Характеризується мисливсько-збиральницьким способом життя та широким використанням мікролітів у кременевій індустрії.
109. *Метакультура* має позаетнічний характер і містить різні, але схожі за деякими загальними параметрами культури. В основі єдності можуть знаходитися мова, природні умови, релігія.
110. *Мистецтво* – форма культури, що виявляє творчий потенціал особистості та слугує історичним способом задоволення її естетичних потреб; художня творчість та інші види діяльності людини, що об'єднуються як художньо-образні форми відображення дійсності.
111. *Мініатюра* – твір образотворчого мистецтва невеликого розміру. Використовувалася у вигляді книжкової ілюстрації.
112. *Міф* – світогляд родового і ранньокласового суспільства, у якому одухотворені та персоніфіковані природні сили і соціальні явища.
113. *Міфологема у культурі* – термін, який отримав розповсюдження в ХХ ст. у зв'язку з активізацією інтересу до міфу в культурології. Свідоме запозичення міфологічних мотивів і перенесення їх у світ сучасної художньої культури.
114. *Мови культури* – знакові системи, у яких і за допомогою яких виражаються різноманітні ціннісні змісти та забезпечується культурне та міжкультурне спілкування, збереження і трансляція цінностей культури.
115. *Модерн (стиль модерн)* – період розвитку європейського мистецтва на межі ХІХ–ХХ ст. Головним змістом модерну було прагнення художника протиставити свою творчість історизму та еkleктизму. Це не один стиль, а декілька різноманітних стилів і течій.

116. *Модернізм* – загальне визначення художніх тенденцій, течій, шкіл, діяльності окремих майстрів ХХ ст., які поривають з традиціями мистецтва і які вважали формальний експеримент основою свого творчого методу.
117. *Мозаїка* – вид монументального мистецтва; орнамент або зображення, виконане з окремих кольорових шматочків скла, смальти, камінців, закріплених на цементі. Зображення Оранти в головній апсиді Софійського собору в Києві (ХІ ст.) виконано в техніці мозаїки.
118. *Мораль* – система норм, правил, цінностей, ідеалів, поведінки як окремих людей, так і соціальних груп у суспільстві.
119. *Народна культура* – створюється в повсякденній трудовій діяльності народних мас на основі багатого життєвого досвіду, накопиченого століттями.
120. *Національна культура* – сукупність загальних і спеціалізованих галузей і здобутків культури певної національної спільноти, вияв специфіки того чи іншого етносу у сфері культурного надбання. Вірування, цінності, символи, норми та взірці поведінки, що характеризують людську спільноту в тій чи іншій країні.
121. *Національна свідомість* – усвідомлення народом своєї спільності, національної своєрідності; усвідомлення людиною приналежності до певного народу, його культури, мови, усвідомлення свого місця у світовій цивілізації.
122. *Неокласицизм* – художні течії другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що ґрунтувалися на класичних традиціях античного мистецтва, епохи Відродження та класицизму.
123. *Неоліт* – новий кам'яний вік (Х – поч. ІІІ тис. до н. е.), завершальний період кам'яної доби. З неолітом пов'язаний початок переходу від привласнюючих форм господарства до відтворювальних. Найдавнішою неолітичною пам'яткою на території України є Кам'яна Могила поблизу Мелітополя.
124. *Неостилі* – загальна назва стилів, історичних стилізацій, штучне відтворення історичних стилів минулого в наступні епохи.
125. *Ноосфера* (за В. Вернадським) – верхній шар земної кулі, втягнутий у розумову діяльність людини.
126. *Обряд* – виконання людьми символічно-умовних дій, якими супроводжуються певні події життя людини, календарні свята, окремі трудові процеси.

127. *Ольвія* – давньогрецька колонія в Північному Причорномор'ї, заснована вихідцями з м. Милет приблизно на початку VI ст. до н.е. Знаходиться в Миколаївській області.
128. *Онтологія культури* – розділ культурології, що вивчає буття культури.
129. *Опера* – музично-драматичний твір, у якому об'єднано інструментальну музику з вокальною, текст і образотворче мистецтво, призначений для виконання в театрі.
130. *Оранта* – давньохристиянська Богоматір, заступниця людей, покровителька бідних; образ молитви. Зображувалася з піднятими вгору руками – жест адорації (молитви). Оранта набула поширення в іконографії Візантії та Київської Русі.
131. *Основні риси первісної культури* – синкретизм, безписемність, трудова діяльність, ритуал.
132. *Острозька Біблія* – пам'ятка друкарства виготовлена І. Федоровим у м. Острозі. Перше повне видання Біблії в перекладі церковнослов'янською мовою у староукраїнському варіанті здійснене заходами князя Костянтина Острозького і підготовлене гуртком учених при Острозькій школі.
133. *Острозька греко-слов'яно-латинська академія* – найстаріша українська науково-освітня установа, яка заснована князем К. В. Острозьким у 1576 р. Перший вищий навчальний заклад на території Східної Європи.
134. *Остромирове Євангеліє* – найдавніша рукописна пам'ятка церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції XI ст. “Остромирове Євангеліє” містить євангельські читання для неділі та свят. Переписане 1056–1057 рр. зі староболгарського оригіналу, як вважають, у Києві дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира.
135. “*Осьовий*” час (за К. Ясперсом) – одне з ключових понять у культурологічному світогляді німецького культуролога Карла Ясперса. Під “осьовим часом” він розумів епоху від 800 до 200 рр. до н.е., у яку визначилися масштаби і питання всього наступного розвитку світової цивілізації. З “осьового часу” починається єдність людської історії.
136. *Офорт* – різновид гравюри на металі, який дозволяє отримувати відбитки з друкарських форм, які попередньо оброблені кислотою (Тарас Шевченко. Судна рада. 1844. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького).

137. *Палеоліт* – стародавній кам'яний вік, який розпочався приблизно 2 млн. років тому з появою людини та знарядь, що використовувались у мисливстві та рибальстві. У цей період розвивається печерне мистецтво.
138. *Парсуна* – жанр портретного живопису кінця XVI–XVII ст., що використовував прийоми іконопису. Взірцем парсуни є портрет Семена Сулими середини XVIII ст. (Національний художній музей України. Київ).
139. *Партесний спів* – вокальний жанр, церковне хорове багатоголосся, яке складається із декількох самостійних партій.
140. *Патерики* – життєпис і повчання святих отців Церкви, збірники оповідань про життя християнських святих отців, засновників християнської церкви.
141. *Пейзаж* – жанр образотворчого мистецтва, у якому основним об'єктом зображення є природа.
142. *Перформанс* – форма сучасного мистецтва, один з різновидів акціонізму, який виник у 1960-х рр. Це вистава, що здійснюється художником згідно зі заздалегідь продуманою концепцією і без акцентування на можливостях акторської техніки.
143. *Пересопницьке Євангеліє* – видатна пам'ятка української культури та історії XVI ст. Перший переклад українською мовою Святого письма. Один з атрибутів під час присяги Президента на вірність народові України поряд з Конституцією України.
144. *Петриківський розпис* – один із видів українського народного декоративного розпису. Відомий з другої пол. XVIII ст.
145. *Печерне мистецтво* – весь без винятку комплекс художніх пам'яток, знайдених у печерах і створених у період, коли ці печери використовувалися людиною для житла або святилищ.
146. *Поп-арт* – одна з течій у мистецтві модернізму, яку використовує у своїх композиціях реальні побутові предмети, їх естетизує, зводячи до рангу мистецтва випадкові їх сполучення.
147. *Пасіонарність (за Л. Гумільовим)* – термін, який введений до наукового вжитку російським істориком Л. Гумільовим (1912–1992). Основою є висока цілеспрямованість окремих індивідів, здатних до самопожертви заради реальної та ілюзорної мети щодо її реалізації. Пасіонарність знаходиться в основі будь-яких справ, які залишають сліди в історії.

148. *Первісна культура* – найтриваліший в історії людства культурно-історичний період. Однією з найважливіших періодизацій є археологічна, в основу якої покладено відмінності в матеріалі та техніці виготовлення знарядь праці (палеоліт, мезоліт і неоліт).
149. *Перун* – бог блискавки та грому. Один з найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології, “бог над богами”.
150. *Піктографія* – найдавніший тип писемності, що є складним малюнком або серією зображень, які без зв’язку з будь-якою мовою передають повідомлення.
151. *Полемічна література* – літературна творчість церковно-теологічного та художньо-публіцистичного характеру в Україні в XVI–XVII ст.
152. *Постмодернізм* – термін, за допомогою якого визначаються структурно східні явища в суспільному житті та культурі індустріально розвинених країн. Характерною особливістю є об’єднання в межах одного твору стилів, образних мотивів і художніх прийомів, запозичених з різних епох, регіонів, субкультур.
153. “*Просвіта*” – громадська організація в Україні, яка виконувала культурно-освітні функції з другої пол. XIX ст.
154. *Псалтир* – одна з книг Святого Письма. Однією з перших перекладена на старослов’янську мову за часів Кирила і Мефодія.
155. *Релігія* – одна з форм суспільної свідомості, сукупність духовних уявлень, що ґрунтуються на вірі в існування Бога або богів, а також відповідна поведінка і специфічні дії людини (культ), соціальний інститут культури.
156. *Реді-мейд* – течія авангардного мистецтва 1960-х рр., представники якої складали композиції з “готових” речей. В абсурдних сполученнях символізувало прагматизм “суспільства споживання” середини XX ст.
157. *Ритуал* – форма символічної поведінки, система дій і мовлення, яка є основним вираженням культових взаємин.
158. *Рок-культура* – явище молодіжної субкультури, яке виникло у Великій Британії та США в 1960-х рр. навколо року – нового музичного стилю і яке відображало його нонконформістський пафос.
159. *Романтизм* – одна з двох (поряд з класицизмом) основоположних тенденцій художнього мислення. У вузькому конкретно-історичному змісті під романтизмом часто розуміють певний художній напрям кінця XVIII ст. – поч. XIX ст.

160. *РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра)* – відроджена давньоукраїнська релігійна конфесія, що її реставрував на історичному матеріалі давньоукраїнської міфології український історик та етнолог Лев Силенко.
161. *“Руська правда”* – перше письмове зведення законів Київської Русі XI–XII ст. Мала важливий вплив на всі правові пам’ятки литовсько-руської доби в історії України. За посередництва Литовських Статутів XVI ст. деякі норми увійшли до українського права гетьманської доби.
162. *“Руська трійця”* – галицьке літературне угруповання, яке очолювали І. Вагилевич, Я. Головацький, М. Шашкевич. З 1820-х рр. розпочало на західних землях національно-культурне відродження.
163. *Сварог* – один з найголовніших богів давньоукраїнського язичницького пантеону. Бог неба, заліза, ковальства і шлюбу.
164. *Світова культура* – сукупність культурних досягнень людства.
165. *Символат (за Л. Уайтом)* – мова, ідеї, моделі поведінки, звичаї, твори і форми мистецтва, знаряддя праці.
166. *Семантика міфу* – міф – сакральна історія, продукт народної творчості, колективної фантазії, яка слугує поясненням природного оточення відношень групи з світом надприродного або духів, її звичаїв і ритуалів.
167. *Семіосфера (за Ю. Лотманом)* – поняття, введене Ю. Лотманом, яке характеризується межами семантичного простору, його структурною неоднорідністю та внутрішнім різноманіттям, що створює структурну ієрархію, складові якої знаходяться в діалогічному відношенні.
168. *Семіотика* – наука про знаки та знакові системи, знакову поведінку – лінгвістичну та нелінгвістичну комунікації. Її основоположником є Ч. С. Пірс.
169. *Сентименталізм* – тенденція мислення, спрямована на виявлення, підсилення емоційної сторони художнього образу, який безпосередньо впливає на почуття людини. Сентименталізм звернений не до розуму, а до почуття.
170. *Символізм* – суттєвий засіб мистецтва, наданий для установалення зв’язку видимого і конкретного зі світом ідеальних уявлень. Як художня течія символізм існував лише в літературі. Символічне мислення в образотворчому мистецтві персоніфікується в алегоріях,

щоб стати образним і баченим (Федір Кричевський. Три покоління. 1913. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького).

171. *Символ у культурі* – умовний речовий розпізнавальний знак для членів певного суспільства або конкретної соціальної групи.
172. *Симулякр* – одне з ключових понять постмодерністської естетики, що займає в ній місце, яке в класичних, естетичних системах займає художній образ. Це образ відсутньої дійсності, гіперреалістичний об'єкт, за яким немає будь-якої реальності; пуста форма, артефакт, заснований лише на власній реальності. За Бодрійяром, симулякр – псевдоріч, яка заміщує “агонізуючу реальність”, постреальність через симуляцію, яка видає відсутність за присутність.
173. *Синкретизм первісної культури* – поняття в культурології, що визначає одну з особливостей початкової стадії засвоєння світу людиною. Позначене тим, що кордони між формами людської діяльності були нечіткими і невизначеними.
174. *Скіфська культура* – термін, який у широкому розумінні вживається як назва культури, розповсюдженої на території степової та лісостепової зони від Чорного моря (басейни нижньої і середньої течії річок Буг, Дніпро, Дон) до півночі та Північного Кавказу в VII–III ст. до н.е. Для скіфської культури характерні курганні обряди при похованнях, звіриний стиль. Видатною пам'яткою художньої культури скіфів є пектораль – нагрудна прикраса скіфського царя (середина IV ст. до н.е.), курган Товста Могила поблизу м. Орджонікідзе Дніпропетровської обл. (Музей історичних коштовностей України. Київ).
175. *Скоморох* – блазень, мандрівний середньовічний актор, діяльність якого склалася в період розквіту язичництва. Уперше згадується в літописах Київської Русі в XI ст.
176. *Скульптура* – вид образотворчого мистецтва, твори якої мають об'ємну тривимірну форму і виконані з твердих чи пластичних матеріалів (Іван Кавалерідзе. Пам'ятник Т. Шевченку у Ромнах. 1918).
177. *“Слово о полку Ігоревім”* – пам'ятка давньоруської літератури XII ст. Розповідь про невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича та інших князів проти половців у 1135 р.
178. *“Слово про закон і благодать”* – твір ораторського мистецтва Київської Русі XI ст., написаний Іларіоном. У ньому стверджуються ідеї незалежності руської церкви та держави.

179. *Собор Святої Софії (Софія Київська)* – християнський собор, пам'ятка давньоруської, української архітектури та монументального мистецтва XI–XVIII ст. Відігравав роль духовного, політичного та культурного центру.
180. *Соціалістичний реалізм* – суспільний та ідеологічний напрямок офіційного мистецтва СРСР у 1934–1991 рр. Штучно створене державною владою явище, яке не було художнім стилем. З партійних позицій повинен відображати дійсність, головним змістом якої є класова боротьба (Тетяна Яблонська. Хліб. 1949. Державна Третяковська галерея).
181. *Структуралізм* – напрямок у гуманітарному знанні, що сформувався в 1920-ті рр. і пов'язаний з використанням структурного методу, моделювання, елементів семіотики і математизації.
182. *Субкультура* – культура груп, об'єднань у межах більш значного культурного об'єднання. У цілому, субкультура специфічний засіб диференціації розвинених національних і регіональних культур, у яких поряд з основною, класичною тенденцією, існують інші своєрідні культури як за формою, так і за змістом.
183. *Супрематизм* – одна з течій абстрактивізму як метод вираження вищої реальності. Засновником супрематизму є К. Малевич – автор програмного твору “Чорний квадрат” (1915). Твори супрематизму є комбінаціями кольорових геометричних фігур (квадрат, коло, прямокутник).
184. *Типи культури (за П. Сорокіним)* – російсько-американський соціолог П. Сорокін виділив 3 типи культур: сенситивний (чуттєвий), ідеаціональний та ідеалістичний. Ідеаціональний тип є одним із типів світової культури, який базується на принципі надчутливості та надрозумності Бога, Абсолюту або як єдиної реальності та цінності (середньовічна європейська культура, буддійська, брахманська).
185. *Текст у культурології* – ключове поняття в герменевтиці, семіотиці та культурології. Це дискурсивна єдність, яка має багатозмістовну структуру і яка сприяє породженню нових змістів. Увесь світ культури сприймається суб'єктом культури як безкінечний текст.
186. *Товста могила* – один із скіфських царських курганів, розташований на території Нижнього Подніпров'я (біля м. Орджонікідзе, Дніпропетровської обл.). У ній було знайдено золоту пектораль і

високої якості мистецькі твори грецьких майстрів. Курган був усапальницею однієї знатної родини.

187. *Тотемізм* – сукупність уявлень і вірувань у надприродний зв’язок між людьми (плем’ям, родом) та окремими видами тварин, птахів тощо.
188. *Травестія* – один з різновидів бурлескної, гумористичної поезії, у якому твір серйозного або героїчного змісту та відповідної форми переробляється, “перелицьовується” у твір комічного характеру (“Енеїда” І. Котляревського).
189. *Традиційна культура* – передається від покоління до покоління майже в незмінному вигляді шляхом неписьменної та невербальної комунікації. Є характерним для суспільства, яке орієнтується на збереження самотності, культурної своєрідності.
190. *Трансавангардизм* – один з важливих проявів постмодернізму у візуальному мистецтві. За теорією А. Б. Оліви – мистецтво перехідної епохи, реакція на схеми авангарду в усіх його повоєнних версіях. Творам притаманний суб’єктивізм, виразна особистість митця.
191. *Трипільська культура* – археологічна культура мідного віку, пам’ятки якої було знайдено біля с. Трипільля на Київщині. Була поширена на території Правобережної України, Молдови, Румунії. Існувала в IV–II тис. до н.е. Однією з особливостей цієї культури є наявність мальованої кераміки.
192. *“Terra incognita”* – перший незалежний часопис в Україні, присвячений винятково сучасному мистецтву. Упродовж 1990-х років висвітлював найважливіші події художнього життя та теоретичні питання.
193. *Трансавангард український* – течія в середині постмодерністського руху, “нова хвиля” українського сучасного мистецтва (кінець 1980-х – початок 1990-х рр.), яка сформувалася майже одночасно з “київським постмодернізмом” і “західноукраїнським постмодернізмом” (Олександр Садовський. Спочатку було Слово. 1989. Мистецьке зібрання Української академії банківської справи НБУ).
194. *Українська культура* – сукупність надбань, спосіб сприйняття світу, система мислення та творчості українського народу.
195. *Українське поетичне кіно* – український кінематограф 1960–1970-х рр., у якому показані моделі національної української психології. Представлений іменами режисерів та акторів: Ю. Ілленко,

- Л. Осика, Г. Юра, С. Параджанов. Видатний твір українського поетичного кіно – фільм “Тіні забутих предків” (1965).
196. *Флешмоб* – один із видів акціонізму. Короткочасна (інколи абсурдна) акція з передчасно спланованим організатором сценарієм.
 197. *Фольклор* – художнє відображення дійсності в словесних, музичних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов’язаний із життям і побутом людини.
 198. *Фреска* – вид монументального мистецтва. Техніка живопису фарбами по вологому тиньку. Фрескові ансамблі були в храмах Луцька, Холма, Володимира, але не збереглися до наших часів.
 199. *Функції культури* – роль і місце, яку виконує і займає культура в житті суспільства: аксіологічна, виховна, інтегративна, комунікативна, світоглядна, нормативна.
 200. *Футуризм* – течія в авангардному мистецтві початку ХХ ст. Живопис футуризму характеризується абсолютизацією ідеї руху. Одна з основних рис футуризму – культ сили та особистості художника-героя. В українському образотворчому мистецтві футуристами були О. Екстер, брати Д. і В. Бурлюки.
 201. *Херсонес Таврійський* – старогрецьке місто-державна в південно-західній частині Криму (у межах Севастополя). Заснований у V ст. до н.е. грецькими вихідцями з Гераклеї Понтійської як грецька колонія.
 202. *Хортиця* – високий гранітний острів на Дніпрі поблизу м. Запоріжжя, на якому знаходилася, за переказами, фортеця і капище Перуна із священним гаєм.
 203. *Художня культура* – сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності, яка створює, розповсюджує та засвоює твори мистецтва і матеріальні предмети, які мають естетичну цінність.
 204. *Хуторянство* – течія в художньому мисленні України ХІХ–ХХ ст., у центрі якої захист гідності “маленької людини” та критика урбаністичної цивілізації.
 205. *Цивілізація* – у широкому розумінні – синонім культури; у вузькому розумінні – певний рівень розвитку культури класового суспільства, який передбачає наявність державності, писемності, техніки тощо.

206. *Черняхівська культура* – археологічна культура (початок у 150–250 – кінець 350–450 рр.) залізної доби, яка характеризується розвитком ремесел – ковальського, бронзоволиварного та гончарного. Її відкрив у 1899 р. археолог В. Хвойка поблизу с. Ромашок Рокитнянського р-ну Київської області. У формуванні цієї культури брали участь різноманітні групи населення (сармати, скіфи, анти, слов'яни). Одне з найяскравіших культурно-історичних утворень першої половини I тис. н.е. на південному сході Європи.
207. *“Шістдесятники”* – назва генерації митців, чия діяльність збіглася з тимчасовим ослабленням тоталітарного режиму в СРСР, так званою “відлигою” (друга половина 1950-х – середина 1960-х років). Діяльність цих митців позначена нонконформістським пафосом (І. Дзюба, А. Горська, В. Стус та ін.).
208. *Шкільна драма* – вистави XVII–XVIII ст., які ставилися учнями Києво-Могилянської колегії, академії та братських шкіл за творами викладачів цих закладів. У них використовувалися біблійні та історичні сюжети дидактичного характеру.
209. *Язичництво* – форми релігії, засновані на політеїзмі.

ВИДАТНІ КУЛЬТУРОЛОГИ, ІСТОРИКИ І ТЕОРЕТИКИ МИСТЕЦТВА, ДІЯЧІ КУЛЬТУРИ

Антонович Дмитро Володимирович (1877–1945) – український історик мистецтва і театру, музеєзнавець, політичний діяч. Один із фундаторів Українського історично-філологічного товариства в Празі (1923). Автор багатьох праць з історії української культури, церковного будівництва, життєписів діячів історії України.

Барт Ролан (1915–1980) – французький літературознавець і семіолог. Використовував методологію структуралізму як засіб для аналізу творів мистецтва цієї культури. Надавав великого значення методології лінгвістики як гуманітарної науки.

Баткін Леонід Михайлович (1932 р.н.) – російський теоретик та історик культури. Основні праці присвячені аналізу процесів творчості, зв'язкам творчої особистості з ренесансним типом культури.

Бахтін Михайло Михайлович (1895–1975) – російський філософ, літературознавець, культуролог, естетик. Його культурологічна концепція заснована на ідеї діалогу, який розумівся як засіб взаємодії особи з об'єктами культури і мистецтва та різних культур в історичній перспективі.

Бєлий Андрій (Бугаєв Борис Миколайович) (1880–1934) – російський поет, письменник, філософ, теоретик російського символізму. Сутність культури вбачав у творчому переосмисленні навколишньої дійсності, у перетворенні людства. У своїй праці “Символ как миропонимание” визначив значення символу.

Біблер Володимир Соломонович (1918–2000) – російський вчений, дослідник творчості М. Бахтіна. Прийшов до висновку, що в ХХ ст. сформувався новий людський розум – діалогічний, який визначався вченим як розум культури. Він вважав, що кожна культура має свій тип загадковості (енігматичності) і свій специфічний спосіб розгадування (свій тип розуму).

Білецький Платон Олександрович (1922–1998) – український мистецтвознавець, художник. Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка. Дослідник творчості Г. Нарбута, Т. Шевченка, української народної картини та портретного живопису XVII–XVIII ст.

Білокінь Сергій Іванович (1948 р.н.) – український історик, джерелознавець, доктор історичних наук, керівник Центру культурологічних

студій Інституту історії НАН. Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка. Досліджує історію української аристократії, культури, церкви. Автор багатьох праць про українських митців і мистецтвознавців. Голова Київського наукового товариства ім. Петра Могили (1990).

Боас Франц (1858–1942) – американський етнограф, теоретик історії культури, лінгвіст. Створив у 20-ті рр. ХХ ст. школу культурантропології. Розробив теорію культурного детермінізму, згідно з якою культура розглядається як відносно автономне утворення, незалежне від інших сфер суспільного життя. Увів до наукового обігу поняття “культурний шок”.

Бурлюк Давид Давидович (1882–1967) – український художник, поет, теоретик мистецтва. Один з лідерів російського футуризму. Навчався в Сумській Олександрівській гімназії. У 2007 р. на Сумщині відбулася мистецька акція “Будетлянин Давид Бурлюк”, присвячена 125-річчю від дня народження Д. Бурлюка, у якій активну участь взяла Українська академія банківської справи НБУ.

Вернадський Володимир Іванович (1863–1945) – український організатор науки, природознавець, філософ. Автор вчення про біосферу та ноосферу (сферу розуму). За Вернадським, ноосфера є останнім із багатьох станів біосфери. Людство і людина нерозривно зв’язані з біосферою Землі, її енергетичною структурою.

Гердер Йоганн Готфрід (1744–1803) – німецький філософ, педагог. Висунув ідею про те, що між загальнолюдськими досягненнями культури та народною культурою немає і не може бути протиріч. Всі культури існують в єдності, яке веде до створення людської цивілізації. Відстоював ідею узагальненості соціально-культурного процесу. Як педагог необхідним елементом виховання вважав повагу до історії та культури інших народів.

Горбачов Дмитро Омелянович (1937 р.н.) – український мистецтвознавець, дослідник і популяризатор українського мистецького авангарду. Консультант світових аукціонів “Крісті” та “Сотбіс”. У 2007 р. брав активну участь у мистецькому проекті “Будетлянин Давид Бурлюк” на Сумщині.

Грушевський Михайло Сергійович (1866–1934) – український історик, організатор української науки, Голова Центральної Ради УНР (1917–1918), Голова Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1897–1913). У своїх працях з історії України приділяв значну увагу питанням культури.

Гумільов Лев Миколайович (1921–1992) – російський історик, філософ, представник російського космізму. Його головна ідея концепції – всесвітня історія нерозривно пов’язана з впливом на неї різних сил Космосу. Етноси мають єдині стереотипи поведінки і свою внутрішню структуру. Нові етноси виникають у результаті космічного енергетичного поштовху, які породжують ряд осіб – пасіонаріїв.

Данилевський Микола Якович (1822–1885) – російський вчений, етнограф, соціолог, культуролог, ідеолог слов’янофільства. У книзі “Росія та Європа” (1869) висунув теорію окремих “культурно-історичних типів” людства, які знаходяться в безперервній боротьбі один з одним. Хід історії виявляється в зміні культурно-історичних типів, які витісняють одне одного. Значення його вчення полягає в тому, що кожен з цих типів виражає ідею людини по-своєму, але разом ці ідеї становлять загальнолюдське. Історично перспективним Данилевський вважав молодий “слов’янський” тип, що входить у стадію розквіту і протистоїть культурам Заходу.

Дзюба Іван Михайлович (1931 р.н.) – український діяч культури, літературний критик, публіцист, має звання героя України. У 1970-х зазнав переслідувань за погляди, висловлені у публікаціях. Автор праці “Інтернаціоналізм чи русифікація?” – про загрозливі проблеми національних відносин у соціалістичному суспільстві.

Дерріда Жак (1930–2004) – французький філософ, який у своїх працях заперечував пошуки кінцевої метафізичної істини або джерел змісту. Запропонував особливий спосіб прочитання філософських текстів, який назвав “деконструкцією”. Слід уникати однієї філософської доктрини, але аналізувати мову потрібно так, щоб основний зміст філософської тези звучав як питання.

Драгоманов Михайло Петрович (1841–1895) – український громадський і політичний діяч, філософ, історик. Суспільний процес розумів як поступальний розвиток політичних і моральних ідей, підпорядкованих законам прогресу. Висвітлив здобутки українського письменства, його значення та місце в європейському літературному процесі.

Ернст Федір (Теодор) Людвігович (1891–1942) – український історик мистецтва, дослідник українського портрета XVII–XVIII ст., творчості Г. Нарбути. Працював у галузі охорони пам’яток культури і мистецтва. Репресований у 1933 р.

Зіммель Георг (1858–1918) – німецький філософ культури. Важливими аспектами у філософії культури Зіммеля є розрізнення поняття “культура” та “культурність”. На його думку, трагедія культури полягає в постійному виникненні культурних форм, породжених людиною, та запереченні цих форм, прагненні їх подолати заради створення нового. Головне призначення культури вбачав у вдосконаленні особистості.

Кассіпер Ернст (1874–1945) – німецький філософ, представник марбурзької школи неокантіанства. Стверджував, що існує єдиний “світ культури”. Згідно з його концепцією, здібність створювати символічні образи робить людину людиною. Вищим ступенем символізму є мистецтво. Різноманітні сфери культури (міфологія, мистецтво, наука, релігія) розглядалися ним як самостійні утворення. Автор праці “Філософія символічних форм” (1923–1929).

Кримський Агатангел (1871–1942) – український сходознавець, лінгвіст, письменник кримськотатарського походження. Досліджував українську літературну мову, фольклор, арабську та перську літератури. Брав активну участь в українському національному житті в кінці ХІХ ст.

Крьюбер Альфред Луїс (1876–1960) – американський етнограф, теоретик історії культури, автор праць з етнографії. Висунув гіпотезу про те, що кордони між культурами в часі та просторі (і за змістом) розмиті та невизначені. Водночас відмічав чіткі кордони між писемними та безписемними (цивілізованими та нецивілізованими) культурами.

Леві-Строс Клод (1908–1990) – французький етнограф, філософ культури, соціолог. Ключове місце у творчості вченого займали дослідження міфології та фольклору. Створив теорію первісного мислення, емпіричну типологію культур: “гарячі” (ними займається історія) і “холодні” (ними займається антропологія). Особливого значення надавав історичному чиннику при дослідженні явищ культури. Завершив перехід від символічної теорії міфу до структурної, використовуючи методи теорії інформації та структурної лінгвістики.

Леві Брюль Люсьєн (1857–1939) – французький філософ і психолог, засновник теорії первісного “дологічного мислення”. На його думку, у “нижчих суспільствах” переважають “колективні уявлення”, які незалежні від людського досвіду та позбавлені логічних протиріч. Увів до наукового обігу поняття “ментальності”.

Лосєв Олексій Федорович (1893–1988) – російський філософ, філолог, культуролог. Автор 8-томної “Історії античної естетики”. У праці “Діалектика міфу” розглядав міф як “саме життя”, “життєву реальність

і тілесність”. Його культурологічні ідеї мали значний вплив на гуманістичну думку ХХ ст.

Лотман Юрій Михайлович (1922–1993) – філолог, семіолог, літературознавець. Представник тартусько-московської школи семіотики. Розробив структурально-семіотичний підхід до вивчення художніх творів. Дослідження Лотмана спиралися на досягнення сучасного наукового знання, теорію інформатики, кібернетики, теорію систем. Його культурологічні ідеї знайшли відбиток у працях “Структура художественного текста” (1970) та ін.

Макаров Анатолій Миколайович (1939 р.н.) – український культуролог, письменник, літературний критик. Дослідник української старовини, українського народного образотворчого мистецтва. Автор книги “Світло українського бароко” (1994).

Малевиц Казимир Северинович (1879–1935) – український художник, теоретик мистецтва. Засновник нової течії авангардного мистецтва “супрематизму”, програмним твором якого є “Чорний квадрат” (1915). У кінці 1920 – поч. 1930-х рр. викладав у Київському художньому інституті.

Маліновський Броніслав Каспер (1884–1942) – англійський етнограф і соціолог. Засновник функціональної школи в етнографії. Прагнув створити логічну й емпірично обґрунтовану теорію культури. Відомий як “польовий” дослідник туземної культури. Розумів культуру як своєрідний продукт процесів задоволення людством своїх потреб, що призвело до появи сукупності взаємопов’язаних інститутів.

Маркузе Герберт (1898–1979) – німецько-американський філософ, соціолог. Розробив поняття “аффірмативної культури” та “аффірмативного мистецтва”. Вважав, що культура амбівалентна, яка має як позитивне, так і негативне значення. Критикував буржуазну культуру як знаряддя для шаблонної орієнтації розвитку. Висунув ідею просвітительської культурної революції, яка в кожному індивіді виявила художника.

Міляєва Людмила Семенівна (1925 р.н.) – український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства. Основні напрямки наукових досліджень: історія українського мистецтва та іконопису (“Стінопис Потелича”, 1969).

Ніцше Фрідріх (1844–1900) – німецький філософ, який виділив два початки буття культури – “аполлонійське” та “діонісійське”. Вбачав ідеал у досягненні цих двох початків. Його культурологічні ідеї

мали вплив на О. Шпенглера, а також на становлення і розвиток сучасної культурології.

Овсійчук Володимир Антонович (1924 р.н.) – український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства, педагог, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка. Дослідник українського мистецтва, епохи бароко, творчості Т. Шевченка. Автор праці “Майстри українського бароко” (1991).

Онацький Никанор Харитонович (1875–1937) – український мистецтвознавець, художник, музейний діяч, археолог. Організатор і перший директор Сумського художньо-історичного музею. Засновник і викладач художньої студії в Сумах. Автор досліджень про Т. Шевченка як художника. Репресований у 1937 р.

Огієнко Іван Іванович (1882–1972) – український, громадський, політичний і церковний діяч, мовознавець, історик культури і церкви. Ректор Кам’янець-Подільського державного українського університету (1918). У період еміграції брав активну участь у просвітництві та видавничій справі. Автор праць “Українська культура”, “Історія церковнослов’янської мови” та повного канонічного перекладу українською мовою Біблії.

Огборн Уільям Філдінг (1886–1959) – американський соціолог, представник емпіричної соціології 20–30-х рр. ХХ ст. Поділяв культуру на матеріальну й адаптивну. Основна ідея концепції Огборна – адаптивна культура (система цінностей, політичні інститути) змінюється повільніше, ніж матеріальна культура. Увів до наукового обігу поняття “культурного лага”.

Оліва Акілле Боніто (1939 р.н.) – італійський художній критик і теоретик сучасного мистецтва. Художній керівник Венеціанської бієнале (1993). Автор терміну “трансавангард”. Поняттям трансавангарду вперше було визначено творчість італійських художників, які працювали в неоекспресіоністській манері. За словами Оліва, “трансавангард” – це “культурна атмосфера, у якій існує мистецтво останнього художнього покоління”.

Ортега-і-Гассет Хосе (1883–1955) – іспанський філософ, суспільний діяч. У книзі “Повстання мас” (1930) протиставив духовну еліту масі людей, які задовольняються примітивними, стандартними поняттями й уявою. Вважав, що в ХХ ст. виникло “масове суспільство”, яке пригнічує розвиток особистості, яскравої індивідуальності, у результаті чого в культурі, мистецтві починає панувати опосередкований

стандарт і примітивізм мислення. У книзі “Місія університетів” (1930) розглядав питання культурного відродження людини.

Паліцин Олександр Олександрович (1749–1816) – український просвітитель, архітектор, громадський діяч. Засновник просвітницького гуртка, що згодом дістав назву “Попівська академія”. За ініціативою Паліцина відкриті перші на Сумщині публічні бібліотеки, організована братська школа.

Попович Мирослав Володимирович (1930 р.н.) – український громадський діяч, філософ, культуролог, академік НАН України. Автор праці “Нариси історії української культури” (1999), у якій зображено процес розвитку української культури від найдавніших часів до сьогодення на тлі індоєвропейської та слов’янської міфології. За цю працю був удостоєний Національної премії ім. Т. Шевченка.

Потебня Олександр Опанасович (1835–1891) – український мовознавець, філолог, етнограф, педагог. Народився на Сумщині. Автор концепції щодо наукового підґрунтя східнослов’янської діалектології як самостійної дисципліни. Автор праць з мовознавства, фольклористики та етнографії.

Пуфендорф Семюель (1632–1694) – німецький юрист, історик, який вперше вжив у своїх працях слово “культура” в сучасному розумінні слова. На його думку, культура – це досягнення людини, які вона отримала в результаті оволодіння природою, а також внутрішнім самовдосконаленням людини через освіту та виховання.

Реріх Микола Костянтинович (1874–1947) – художник, мислитель, дослідник культури Індії та Тибету. Автор міжнародного юридичного документа (“Пакт Реріха”), який забезпечував захист культурної спадщини під час військових конфліктів. Виступав за укріплення міжкультурних контактів народів світу.

Редін Єгор Кузьмич (1863–1908) – український історик мистецтва, педагог. Автор праць з історії візантійського мистецтва, археології періоду раннього християнства, мистецтва епохи Відродження, культури Київської Русі. Брав активну участь в організації та проведенні XII археологічного з’їзду в Харкові. Викладав у Харківському університеті.

Скуратівський Вадим Леонтійович (1941 р.н.) – український культуролог, мистецтвознавець, літературознавець. Автор книг: “Історія та культура” (1996), “Екранні мистецтва в соціокультурних процесах ХХ століття: Генеза. Структура. Функція” (1997).

Сорокін Пітірім Олександрович (1889–1968) – російсько-американський соціолог. З 1923 р. жив у США. Історичний процес розглядав як

певний різновид типів культури: чуттєвий, ідеаціональний, ідеалістичний. На його думку, сучасна культура переживає глибоку кризу, яка повинна закінчитися створенням нової ідеаціональної культури.

Сумцов Микола Федорович (1854–1922) – український етнограф, фольклорист, мистецтвознавець, історик літератури. Викладав у Харківському університеті. Автор праць “Хліб в обрядах і піснях” (1885), “Культурні переживання” та ін.

Тайлор Едуард Барнет (1832–1917) – англійський етнограф, дослідник первісної культури, основоположник еволюціонізму, засновник анімістичної теорії. Розвиток культури уявляв як біологічний розвиток, розглядаючи процес з природно-наукової точки зору. Автор праці “Первісна культура” (1871), у якій дав перше визначення культури.

Таранушенко Степан Андрійович (1889–1976) – український мистецтвознавець, історик архітектури, музеєзнавець. Дослідник монументальної дерев’яної архітектури Лівобережної України, іконопису Слобожанщини. Репресований у 1933 р.

Тойнбі Арнольд Джозеф (1889–1975) – англійський історик, філософ і соціолог. Вважав, що культурний підйом притаманний всім народам, але форми цього підйому є різними. На думку вченого, історичний розвиток людства складається із саморозвинених дискретних одиниць – цивілізацій. Кожна з них проходить у своєму розвитку декілька стадій: виникнення, ріст, надлом і розпад. Таке уявлення про цивілізації склалося в нього під впливом ідей О. Шпенглера. Головна праця Тойнбі – “Осягнення історії”, над якою вчений працював 30 років.

Уайт Леслі Елвін (1900–1973) – американський культурантрополог і культуролог. У книзі “Наука про культуру” (1949) увів до наукового обігу термін “культурологія”. Предметом культурології визначав зміст суспільного життя. Він перший застосував системний аналіз для пояснення культури, розглядаючи її як особливий клас явищ, об’єднаних символічним значенням.

Федорук Олександр Касьянович (1939 р.н.) – український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства, дійсний член Національної академії мистецтв України, головний редактор часопису “Образотворче мистецтво”. Дослідник сучасного українського та зарубіжного мистецтва.

Фейблман Джеймс Керн (1904 р.н.) – американський філософ культури. Розглядав культуру як систему цінностей і прикладну онтологію. Виділяв сім типів культури: допервісний, первісний, військовий, релігійний, цивілізаційний, науковий, постнауковий. Основою для виділення цих типів вбачав у наявності елементів культури в індивіда, логічні системи певних цінностей, що призводить до формування певного

типу особистості. Зміна типів культури обумовлюється змінами у світосприйнятті особистості.

Фрейд Зігмунд (1856–1939) – австрійський лікар-психіатр, філософ, психолог, засновник психоаналізу. Культура, за Фрейдом, з одного боку є заборонаю на підсвідомий потяг людини та створює механізми охорони цих заборон; з іншого – засобами мистецтва, релігії пом’якшує тяжкість цих заборон, породжуючи певні компенсаторні ілюзії.

Франко Іван Якович (1856–1916) – український письменник, вчений, публіцист, громадський і політичний діяч. Досліджував питання української літератури, мовознавства, театру, етнології, психології творчості. При дослідженні літературних пам’яток Франко користувався порівняльним, психологічним та історико-культурним методами.

Фробеніус Леон (1873–1938) – німецький етнолог, дослідник культури народів Африки. Увів до наукового обігу поняття “культурного кола”, згідно з яким культурні форми характерні для певних життєвих просторів і ними обмежені. Кожна культура, на його думку, створюється природою в певних географічних умовах під впливом видів господарської діяльності, але незалежно від волі людини.

Фуко Мішель (1926–1984) – французький філософ, культуролог, історик. Звертався до аналізу конкретних історичних ситуацій, у яких розігрується певна “гра істини”. Він передбачав проникнення в менталітет минулих епох і форм культури.

Хвойка Вікентій В’ячеславович (1850–1914) – український археолог чеського походження, який здійснив низку розкопок у Києві та Наддніпрянщині. Першовідкривач трипільської, черняхівської та зарубинецької культур. Відкрив і дослідив пізньопалеолітичну Кирилівську стоянку.

Хейзінга Йоганн (1872–1945) – нідерландський філософ та історик. Характеризуючи поняття культури, висунув три основні принципи: рівновагу духовних і матеріальних цінностей; наявність загального ідеалу; певне ставлення до природи (панування над природою). Автор праці “*Homo ludens*” (1938), у якій розвивав думку про те, що в основі культури знаходиться гра.

Хоркхаймер Макс (1895–1973) – німецький філософ, соціолог. Один із засновників франкфуртської школи. Головним завданням соціологічних теорій вважав попередження тоталітаризму шляхом сприяння до збереження всіх культурних елементів, які запропонувало ліберально-демократичне суспільство.

Цицерон Марк Туллій (106–43 рр. до н.е.) – римський політичний діяч, оратор і письменник. У праці “Тускуланські бесіди” (45 р. до н.е.) вперше в літературі зустрічається термін “культура”.

Чайлд Гордон Вір (1892–1957) – англійський історик, археолог. Прагнув створити загальну концепцію історичного розвитку людства, виходячи з матеріалістичного пояснення історичного процесу. Відстоював теорію дифузійнізму, згідно з якою культура розповсюджується з єдиних центрів її виникнення. Запропонував десять ознак цивілізації.

Шило Олександр Всеволодович (1960 р.н.) – український мистецтвознавець, культуролог, доктор мистецтвознавства, художник. Автор праць з історії та теорії мистецтва, архітектури, дизайну. Досліджує співвідношення канонічної та неканонічної художніх систем в їх конкретно-історичних формах мистецтва Середніх віків і Нового часу.

Шміт Федір Іванович (1877–1937) – український мистецтвознавець, який викладав у Харківському університеті. Досліджував питання історії та теорії мистецтва, музейної справи, дитячої творчості. Автор теорії циклічного розвитку мистецтва. Репресований у 1933 р.

Шпенглер Освальд (1880–1936) – німецький філософ і культуролог. Автор праці “Захід Європи” (1918), яка мала значний вплив на подальший розвиток філософської та культурологічної думки. Вважав, що в основі морфологічної структури кожної культури знаходиться “душа культури” і що кожна культура має свій строк розвитку. Умираючи, культура перероджується в цивілізацію.

Юнг Карл Густав (1875–1961) – швейцарський психолог і філософ. Засновник так званих “архетипів”. Стверджував, що в психіці людини, окрім індивідуального несвідомого, є більш глибокий шар – колективне несвідоме, яке постає відображенням досвіду попередніх поколінь, закарбованих у структурах мозку. Їхня динаміка знаходиться в основі світів, символіки художньої творчості тощо.

Ясперс Карл (1883–1969) – німецький філософ, який у праці “Зміст і призначення історії” розробив такі важливі категорії, як “осьовий час”, “осьові народи” та ін. У світовій історії виділив чотири гетерогенні періоди: Прометеївська епоха; великі стародавні культури (V–III тис. до н.е.); “осьовий час” – час духовного становлення людства (800–200 рр. до н.е.); науково-технічна епоха з XVII ст. до нашого часу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Безвершук Ж. О. Історія культури в термінах і назвах : словник-довідник / Ж. О. Безвершук. – К., 2003.
2. Бокань В. А. Історія культури України : навч. посіб / В. А. Бокань, Л. П. Польовий. – К., 1998.
3. Вишеславський Г. А. Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України / Г. А. Вишеславський, О. В. Сидор-Гібелінда. – Париж ; Київ, 2010.
4. Зотов В. М. Українська та зарубіжна культура. Словник культурологічних термінів : навч. посіб. / В. М. Зотов, А. В. Клімачова, В. О. Таран. – К., 2009.
5. Історія української культури / ред. І. Крип'якевич. – К., 2002.
6. Історія української культури : навч. посіб. / за ред. О. Ю. Павлової. – 2-ге вид. – К., 2013.
7. Історія української та зарубіжної культури : навч. посібник / С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін. – К., 2007.
8. Історія української культури : навч. посіб. / за ред. О. Ю. Павлової. – К., 2012.
9. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : навч. посібник / М. В. Кордон. – К., 2003.
10. Корінний М. М. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури / М. М. Корінний, Г. Г. Потапов, В. Ф. Шевченко. – К., 2000.
11. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. – К., 2003.
12. Кормич А. І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ ст.) : навч. посібник / А. І. Кормич, В. В. Багацький. – Х., 2002.
13. Культура українського народу : навч. посібник / В. М. Русанівський, Г. Д. Вервес, М. В. Гончаренко та ін. – К., 1994.
14. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : курс лекцій / А. К. Бичко, П. І. Гнатенко, А. М. Феоктистов та ін. – К., 1992.
15. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін. – К., 2000.
16. Шейко В. М. Історія української культури : навч. посібник / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К., 2009.
17. Шейко В. М. Історія української культури : навч. посіб. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – 2-ге вид. – К., 2010.
18. Шейко В. М. Історія української культури : навч. посіб. / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К., 2006.

Додаткова

1. Бокань В. А. Культурологія : навч. посіб. / В. А. Бокань. – К., 2000.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. – К., 1993.
3. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я. Д. Ісаєвич. – К., 1966.
4. Історія української культури / за ред. І. Крип'якевича. – К., 1994.
5. Історія української культури : методичні вказівки для самостійного вивчення дисципліни / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України” ; [уклад. А. І. Зякун]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2014.
6. Історія українського мистецтва : у 6 т. / за ред. М. П. Бажана. – К., 1967. – Т. 5, 6.
7. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920–1930-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. Касьянов. – К., 1993.
8. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / за ред. І. І. Тюрменко. – К., 2005.
9. Історія української культури. – 3-тє вид. – К., 2000.
10. Культура українського народу. – К., 1994.
11. Макаров А. М. Світло українського бароко / А. М. Макаров. – К., 1994.
12. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – К., 1992.
13. Моця О. Київська Русь: від язичництва до християнства / О. Моця, В. Ричка. – К., 1996.
14. Національна культура в сучасній Україні. – К., 1995.
15. Нічик В. М. Петро Могила в Україні / В. М. Нічик. – К., 1997.
16. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К., 1997.
17. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – 2-ге вид. – К., 2001.
18. Семчишин М. Тисячоліття української культури / М. Семчишин. – К., 1993.
19. Сидор-Гібелінда О. Українці на Венеційській бієнале: сто років присутності / О. Сидор-Гібелінда. – К., 2008.
20. Славянская энциклопедия. Киевская Русь – Московия / авт.-сост. В. В. Богуславский : в 2-х т. – М., 2005.
21. Сумщина в іменах : енциклопедичний довідник. – Суми, 2003.
22. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення старокиївської держави до кінця XVI ст. / Ю. І. Терещенко. – К., 1996.
23. Українська культура: лекції / за ред. Д. Антоновича. – К., 1993.

24. Українська художня культура : навч. посіб. – К., 1996.
25. Феномен української культури. – К., 1997.
26. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / З. І. Хижняк. – К., 2001.
27. Шевчук В. Козацька держава / В. Шевчук. – К., 1996.

Інформаційні ресурси

1. Культура та мистецтво України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : histua.com/knigi/narisi-z-istorii-ukraini](http://histua.com/knigi/narisi-z-istorii-ukraini).
2. Побожій С. І. Петро Левченко і Сумщина [Електронний ресурс]. – Репозитарій УАБС НБУ : dspace.uabs.edu.ua/handle/123456789/4148.
3. Побожій С. І. Художнє життя Сумщини першої третини ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Репозитарій УАБС НБУ : dspace.uabs.edu.ua/handle/123456789/8008.
4. Словник основних термінів української та зарубіжної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:ua.convdocs.org](http://ua.convdocs.org).
5. Стеценко В. І. Культура в термінах від “а” до “я”. Культурологічна абетка [Електронний ресурс] / В. І. Стеценко. – Режим доступу : www.franko.lviv.ua.
6. Українська та зарубіжна культура [Електронний ресурс] : методичні вказівки щодо підготовки реферату для студентів 1 курсу економічного та юридичного факультету денної форми навчання / уклад. С. І. Побожій / Українська академія банківської справи. – Суми, 2002. – Репозитарій УАБС НБУ : dspace.uabs.edu.ua/handle/123456789/6984.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Словник термінів і понять

Укладач

Побожій Сергій Іванович

Редагування *А. О. Карпенко*

Технічне редагування *І. О. Кругляк*

Комп'ютерна верстка *Н. А. Височанська*

Підписано до друку 03.06.2014. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 1,88. Умов. друк. арк. 2,50. Зам. № 1342

Видавець і виготовлювач
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна, тел. 0(542) 66-51-27
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 4694 від 19.03.2014